

АЗ ИЗБИРАМ ПРОСВЕТА!

РАБОТНИ МАТЕРИАЛИ ПО НОВАТА УЧЕБНА ПРОГРАМА

ТЕЗИ МАТЕРИАЛИ СА
ОТ ПРОЕКТТЕ ЗА НАШИТЕ
НОВИ УЧЕБНИЦИ.

Ког 7043.

ВАЖНО ЗА РОДИТЕЛИТЕ: Електронните учебници на „Просвета“ може да разгледате и закупите на www.e-uchebnik@bg.

30. Географско положение, големина, брегове и опознаване на Африка

1 *Географското положение е първата стъпка от характеристиката на всеки континент. То предопределя до голяма степен уникалността на природния облик, историческата съдба и съвременното развитие на Африка. От това доколко успешно се справяте с определянето му, зависи умението ви да разбирате, обяснявате и формирате реални представи за континента. Тези знания са вашият „географски ключ“, с помощта на който можете да разкриете многообразието на Африка.*

1. Географско положение и граници

Африка е единственият континент, който е разположен в четирите полукълба. Екваторът минава почти по средата му, като крайната северна и крайната южна точка на континента са приблизително еднакво отдалечени от него. Континентът се пресича от Северната и Южната тропична окръжност и голяма част от територията му попада в горещия топлинен пояс. С този факт се свързва едно от предположенията за произхода на името му: от латинската дума „африа“, която означава „земя без студ“. Континентът се пресича от Гринуичкия меридиан, като по-голямата част е разположена в Източното полукълбо, а по-малката – в Западното.

Крайните точки на Африка са: на север – нос Рас ел Абуаг, на юг – Излен нос, на запад – нос Алмагу, на изток – нос Рас Хафун (фиг. 2).

Африка е оградена от водите на два океана и две морета. Северната граница се очертава от **Средиземно море**, което я отделя от Европа. Двата континента се приближават най-много при **Гибралтарския проток** (фиг. 3), който свързва Средиземно море с Атлантическия океан. На северозток **Червено море** отделя Африка от Азия, а Суецкият провлак свързва двата континента.

Връзката по суша е прекъсната след прокопаването на **Суецкия канал** (фиг. 4). Този воден път, свързващ Червено и Средиземно море, е най-прекият от Европа до Южна Азия.

На изток бреговете на Африка се мият от водите на Индийския океан, а на запад – от Атлантическия (фиг. 5). През тях минават важни търговски пътища.

Гибралтарският проток е широк от 14 до 44 км.

Суецкият канал е открит през 1869 г. Дълъг е 193 км. През 2015 г. е открит втори, успореден канал, който осигурява двупосочно движение на корабите и съкращава времето за преминаване на 11 часа.

ПРАВИЛО ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ГЕОГРАФСКОТО ПОЛОЖЕНИЕ НА КОНТИНЕНТ

1. Определете разположението на континента спрямо Екватора, тропичните (и полярните) окръжности и Гринуичкия меридиан.
2. Открийте крайните точки на континента.
3. Проследете океаните и моретата, които очертават неговите граници.
4. Определете как е разположен спрямо останалите континенти.

2. Големина

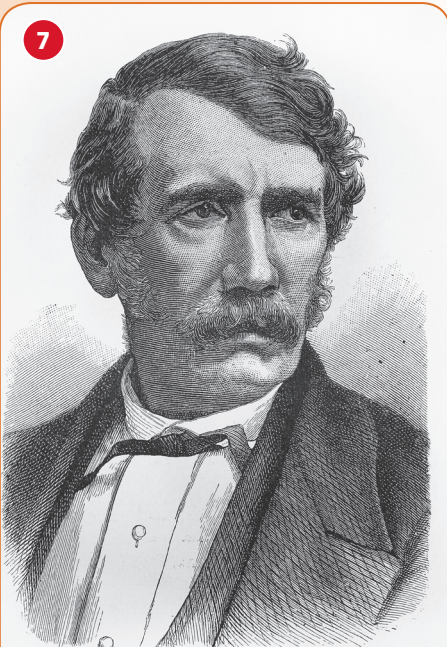
Африка е вторият по големина континент на Земята след Азия.

Иглен нос и 20°-ият меридиан са границите между Атлантическия и Индийския океан.

О. Магазаскар

Дейвид Ливингстън

Заедно с прилежащите острови площта му е 30,3 млн. кв. км. Той е приблизително три пъти по-голям от Европа.

3. Брегове

Африка е континент със слабо разчленени брегове. По тях има малко острови, полуострови и удобни заливи. Това затруднява проникването във вътрешността на континента. Най-голям е **Гвинейският залив**, който е широко отворен към Атлантическия океан. В Индийския океан се вдава най-големият полуостров – **Сомалия**. Единственият голям остров, разположен на югоизток от континента, е **Магазаскар** (фиг. 6).

4. Опознаване и изследване на континента

Африка е „открита“ от самите африканци. Известно е, че преди 3500 г. **древните египтяни** извършвали плавания на юг по крайбрежията на Червено море. Значителни географски открития направили **финикийците** (VI в. пр. Хр.). Те били опитни мореплаватели и само за три години доказали, че континентът е заобиколен от всички страни с вода.

През XV в. крайбрежията на континента били изследвани подробно от **португалските мореплаватели**, търсещи морски път до Индия. През 1488 г. те достигнали южните части на Атлантическото крайбрежие на Африка. Десетилетие по-късно изследването продължил **Вашку да Гама**, който заобиколил континента от юг и достигнал Южна Азия (полуостров Индостан). Плаването изяснило точните очертания и големината на Африканския континент. Но вътрешните райони останали неопознати.

През XIX в. шотландецът **Дейвид Ливингстън** (фиг. 7) прекосил Южна Африка от запад на изток. Преминал през пустинята Калахари, изследвал течението на река Замбези и открил величествения водопад Виктория. По-късно стигнал до езерата Нйса и Танганика и открил изворите на река Заир (Конго), описал разнообразни растения и животни, непознати за европейците. Ливингстън изследвал Африка почти 24 години, но не успял да сбъдне мечтата си – да открие изворите на река Нил.

В края на XIX в. източните и централните части на континента са проучени от руски, френски и немски пътешественици, които събират интересни сведения за природата и бита на местното население.

-
1. Кой от мореплавателите от периода на Великите географски открития заобикаля с корабите си Африка от юг и стига до западния бряг на Индия?
 2. С помощта на природогеографската карта направете мислено пътешествие с кораб край бреговете на Африка и опишете географските обекти, край които плавате.
 3. Потърсете допълнителна информация в интернет за откривателите и изследвателите на Африка.

31 Релеф и полезни изкопаеми

🎯 **Африка е земя на чудесата. Тя е „висок“ континент с разнообразен релеф. Увлекателното пътешествие ще ви отведе до страховити вулкани и безводни пустини, ще прекосите огромни котловини и гигантски разломи, за да стигнете до величествени планински вериги... А накрая ще имате отговор на въпроса: „Защо Африка е толкова стъписващо различна?“**

1. Формиране на релефа

Преди около 200 млн. години древният континент **Гондвана** се разделя на няколко части. Най-голяма сред тях е африканската. Скалите, които я изграждат, са на възраст около 3 млрд. г., поради което континентът е една от най-старите и най-стабилни суши на Земята. В източната му част земната кора се разкъсва и се оформя огромна падина, наречена **Голям африкански разлом**. Тя се простира от северната част на Червено море до устието на река Замбези и е дълга 6500 км. Отличава се с разнообразие от планини, плата и бездни, дълбоки 600 – 700 м, над които се извисяват вулкански конуси.

2. Обща характеристика

Африка е **висок континент**. По средна надморска височина (750 м) отстъпва само на Антарктида и Азия. Най-високата точка е в. **Ухуру** – 5895 м, в планината Килиманджаро, а най-ниската точка е депресията на езерото **Асал** (–153 м). Релефът на Африка е сложна мозайка от планини, плата, котловини, издигнати равнини и крайбрежни низини.

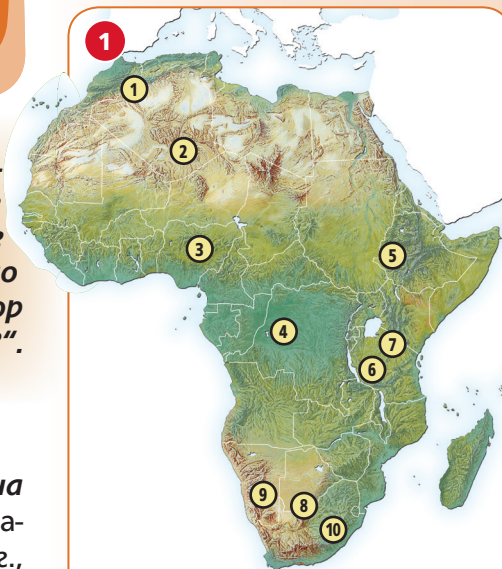
3. Погялба

Според надморската височина Африка може да бъде поделена на две части – Ниска (Северозападна) Африка и Висока (Югоизточна) Африка (**фиг. 2**).

Ниска Африка обхваща северната и западната част на континента. В нея преобладават низините, равнините и големите котловини. В най-крайната северозападна част се простират **Атласките планини**. Те са изградени от множество успоредни вериги, над които се издига в. Джебел Тубкал – 4167 м.

На юг от тях се простира **Сахара** – най-голямата пустиня на Земята. На езика на местното население „Ел Сахара“ означава „пустош“. Сахара е сбор от пустини с обща площ, 77 пъти по-голяма от България. Тя не е безбрежно пясъчно пространство (**фиг. 3**). Големи площи от нея са покрити с едри каменни блокове, чакъл и глина (**фиг. 4**). В централните части на пустинята се извисяват конусите на угасналите вулкани Ахагар и Тибести, високи над 3000 м.

Областта Судан е разположена на юг от Сахара и се състои от три огромни котловини. В западната котловина е

1. Атласки планини, 2. Сахара, 3. област Судан, 4. Заирска котловина, 5. Етиопска планинска земя, 6. Източноафриканска планинска земя, 7. Килиманджаро, 8. Калахари, 9. Намиб, 10. Драконови планини

Атласки планини

Сахара – пясъчна пустиня

Сахара – камениста пустиня

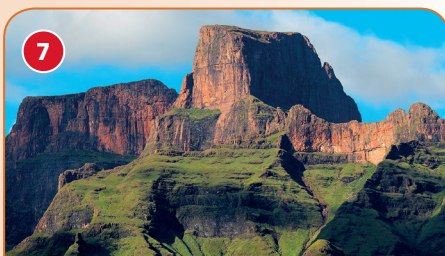
5

„Килиманджаро“ на езика на племето суахили означава „планина на бога на студа“. Дълго време европейците не вярвали, че близо до Екватора може да има сняг и лед.

6

Дюнните са пясъчни хълмове, образувани от вятъра.

7

Драконови планини

Място на Африка сред останалите континенти по запаси на полезни изкопаеми

?

1. Довършете изречението: „Африка се характеризира с разнообразен релеф...“, като съставите собствен списък от доказателства.
2. Опишете формите на релефа, които са разположени на 30°-ия меридиан.
3. Къде и какви полезни изкопаеми има в Африка? Какво е стопанското им значение?

разположена долината на река Нигер, в средната – котловината на езерото Чаг, а в източната – долината на река Бели Нил.

Обширната **Заирска (Конгоанска) котловина** е разположена от двете страни на Екватора.

Висока Африка обхваща източната и южната част на континента. Тя е изградена предимно от **планински земи** – обширни територии със силно пресечен релеф, включващ плата, планински вериги и масиви със сходен произход.

Етиопската планинска земя е високо издигната област в източната част на Африка. Състои се от няколко планински масива с плоски била и високи върхове, които достигат 4600 м височина. Само дълбоко врязаните речни долини правят възможно изкачването по склоновете.

Източноафриканската планинска земя е наричана „покрив“ на Африка, защото е най-високата част на континента. Известна е с вулканските масиви със значителна височина. Тук, само на 3° от Екватора се издига първенецът на Африка. **Килиманджаро** е образувана от три угаснали вулкана, които са покрити със сняг през цялата година (**фиг. 5**).

На юг се простира един от невероятните шедьоври на природата – котловината на пустинята **Калахари**. Покрита е от вълнообразни дюни с медни и червени оттенъци, разположени около сухи речни долини.

По Атлантическото крайбрежие е разположена тясната и дълга ивица на **пустинята Намиб**, смятана за една от най-старите пустини на планетата. Там се образуват най-високите дюни в света – до 300 м (**фиг. 6**).

В югоизточната част на континента са разположени **Драконовите планини (фиг. 7)**. Името на планинската верига е свързано с легенда за дракон, който често прелитал над заснежните ѝ върхове.

4. Полезни изкопаеми – видове и териториално разпределение

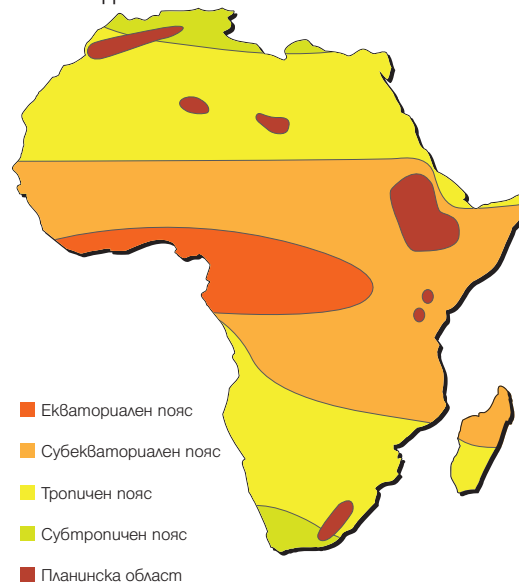
В Африка се намират 30% от световните запаси на полезни изкопаеми (**фиг. 8**). В гревните части на континента има изкопаеми горива. В районите на силна вулканична дейност пътят на магмата оформя верижно разположени находища на рудни полезни изкопаеми. Африка притежава най-големите запаси в света на злато и диаманти (в Южна Африка), фосфорити (в Атласките планини), алуминиеви руди (в Западна Африка). Континентът заема второ място по залежи на медни руди (в Централна Африка), графит (на о. Мадагаскар), уранови руди (в Южна Африка). Той е на трето място в света по запаси на железни руди (в Атласките планини и Южна Африка), нефт и природен газ (в Сахара и по крайбрежието на Гвинеийския залив).

32. Климат

🎯 **Климатът на Африка е разнообразен. Основната причина за това е разположението на континента спрямо Екватора. Очертават се два основни и два преходни климатични пояса и планинска област. Научете повече за климатичните контрасти на Африка.**

2 Климатични пояса и области в Африка

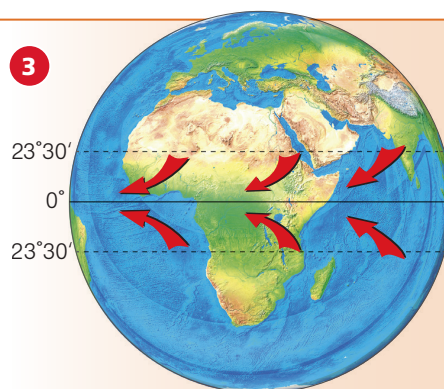
Влияние на географската ширина върху основни климатични елементи

1. Климатообразуващи фактори

Най-важно влияние върху климата на Африка оказва **географската ширина (фиг. 1)**. Разположението между 37° с.г.ш. и 35° ю.г.ш. е причина територията на континента да е обособена в четири климатични пояса – екваториален, субекваториален, тропичен и субтропичен (фиг. 2). Симетричното разположение на континента спрямо Екватора е причина да се повтарят климатичните пояса (без екваториалния), но с противоположни сезони.

Климатът на Африка се формира главно под влиянието на екваториалните и тропичните **въздушни маси**. Умерените въздушни маси въздействат на климата на крайните северни и южни територии на континента. Екваториалните въздушни маси са горещи и влажни през цялата година. Тропичните въздушни маси са горещи, във вътрешността – сухи, а по крайбрежията – влажни. Въздушните маси през годината се придвижват ту на север, ту на юг. Така се формират преходните пояса (субекваториален и субтропичен). В тях влияят две

3

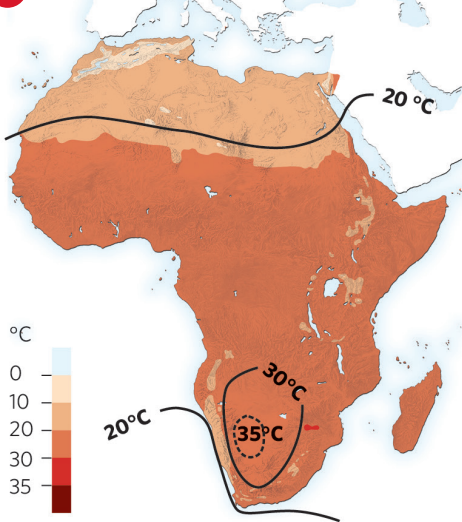
Пасатите са постоянни ветрове, които духат от тропиците (места с постоянно високо атмосферно налягане) към Екватора (място с постоянно ниско атмосферно налягане). Въртенето на Земята около оста ѝ е причина тези ветрове да се отклоняват на изток. Пасатите имат североизточна посока в Северното полукуълбо и югоизточна посока – в Южното полукуълбо.

ГЕОГРАФСКА МОЗАЙКА

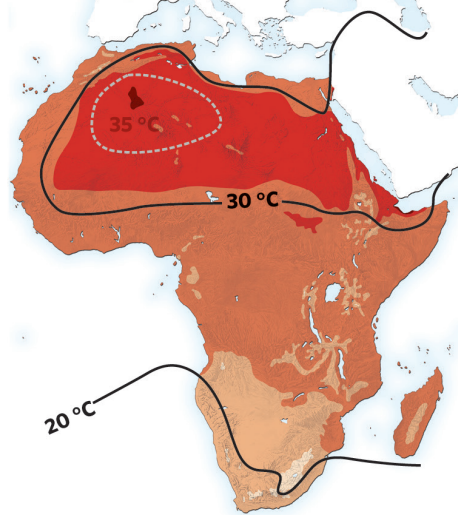
Много често явление в Сахара са пясъчните бури. Те наподобяват снежни виелици, но вместо снежинки във въздуха се носят огромни количества пясък и нагорещ прах. От това слънцето придобива мрачен медночервен оттенък и върху земята се спуска мрак. Очевидци разказват, че непосредствено преди да започне бурята, небето се покрива с тежки облаци, които се надвесват над пустинята. Пясъкът се издига и завихря, като се слива с облациите. Вятърът „долита“ изведнъж и... джуните тръгват в неговата посока, сякаш водени от свръхестествени сили. Небето и земята се сливат в едно – аг, който продължава около 20 мин. После всичко утихва. До следващата буря.

4 Температура на въздуха - януари

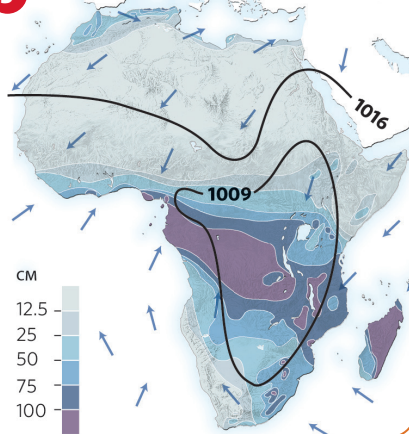
Температура на въздуха - юли

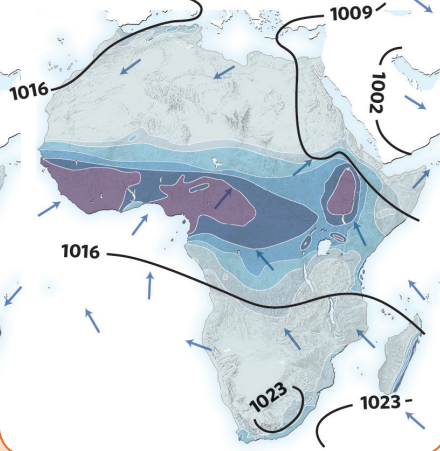
съседни въздушни маси, които се сменят през годината.

Големи територии от Африка са под влиянието на **пасатите** – постоянни ветрове, които духат от тропиците към Екватора (**фиг. 3**). Североизточните пасати са формирани над сушата и затова са сухи и горещи. Те са причина за образуването на пустинята

5 Валежи - януари

Валежи - юли

Сахара. Югоизточните пасати са също горещи, но тъй като се образуват над Индийския океан, те са влажни ветрове.

Атлантическият и **Индийският океан** оказват влияние върху климата на крайбрежията. **Топлите океански течения** по югоизточното крайбрежие на континента повишават влажността, а **студените океански течения** по западното крайбрежие понижават температурите и намаляват валежите.

Релефът също оказва въздействие върху климата. Крайбрежните планини са климатична преграда за въздушните маси и ограничават влиянието на океаните. Във високите планини и плата климатът е планински.

2. Проявление на климатичните елементи

В преобладаващата част от континента средната годишна **температура** надвишава 20°C (**фиг. 4**). Дневните температури често са по-високи от 40°C. Дори в северните и южните крайбрежни части средните температури през зимните месеци са положителни (10 – 12°C). Само в планините температурите са по-ниски и във високите им части целогодишно се задържа сняг. Най-високата температура 55°C е измерена близо до гр. Тунис (Северна Африка).

Валежите са предимно от гъжд и са крайно неравномерно разпределени (**фиг. 5**). В Заирската котловина и по Гвинейското крайбрежие годишните количества са значителни. Най-много валежи са отчетени по западните склонове на вулкана Камерун (над 10 000 мм), а най-малко – в пустините Сахара и Намиб (пог 250 мм годишно).

Екваториалните райони са зони на безветрие. Пасатите са най-мощните и устойчиви **ветрове**. За Сахара са характерни силни ветрове, които причиняват пясъчни бури (**фиг. 6**).

1. **Обяснете влиянието на различните фактори върху климата на Африка.**
2. **С помощта на фиг. 4 и фиг. 5 определете разпределението на температурите и валежите по територията на континента.**
3. **Как би се променил климатът, ако на мястото на Драконовите планини имаше низина?**

33. Климатични пояси и области

🎯 Първото, което човек си представя, щом чуе „Африка“, е... горещо. И това е географски факт – тя е най-горещият континент. В голяма част от територията растителността е „включена в живота“ чрез приспособления за оцеляване, а животните мигрират на огромни разстояния. Защо? Защото живите организми и хората са изправени пред предизвикателствата на африканския климат.

Няма да ви е трудно да си представите палещото слънце над Сахара, снеговете на Килиманджаро или красотата на екваториалната гора след дъжд. Дали вашите мислени картини имат географско обяснение?

🌐 1. Към кои климатични особености ще трябва да се приспособите при пътуване в централните части на континента?

🌍 2. Опишете субекваториалния климатичен пояс.

🌐 3. С помощта на картата на климатичните пояси и области и климатограмите в атласа отговорете на въпроса: С какви климатични особености ще трябва да се съобразите, ако през август пътувате по маршрут със следните координати: 2° ю.г.ш. и 23° и.г.г.; 10° ю.г.ш. и 25° и.г.г.; 23° ю.г.ш. и 15° и.г.г.; 34° ю.г.ш. и 18° и.г.г.?

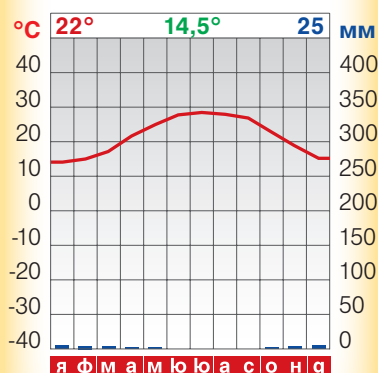

1. Климатични пояси

Климатична погълба	Описание по правилото	Типичен пейзаж
<p>Климатограма на Либревил</p> <p>Климатограма на Либревил</p> <p>°C 25,7° 3,7° 2440 мм</p> <p>я ф м а м ю ю а с о н г</p>	<p>Разполага се от 5 – 6° с.г.ш. до 2 – 3° ю.г.ш. Включва части от Заирската котловина и Гвинейското крайбрежие. Екваториалните въздушни маси действат целогодишно. Температурите са постоянно високи. Средногодишната температура е около 25°C, а годишната температурна амплитуда е малка. Атмосферното налягане е ниско. Това е поясът на безветрието. Валежите са обилни и всекидневни (годишно количество около 2000 мм). Има един сезон – лято.</p>	
<p>Климатограма на Бамако</p> <p>Климатограма на Бамако</p> <p>°C 21,3° 8,6° 991 мм</p> <p>я ф м а м ю ю а с о н г</p>	<p>Обхваща територии на север и на юг от екваториалния пояс до 15 – 18° с. и ю.г.ш. Сезонната смяна на екваториални с тропични въздушни маси определя преходния тип климат. Температурите са високи. Годишните количества на валежите са неравномерно разпределени. Има два сезона – горещо и влажно лято под влияние на екваториалните въздушни маси, и горещо и суха зима, обусловена от тропичните въздушни маси. С отдалечаване от Екватора продължителността на влажния сезон намалява. Известен е още като саванен климат.</p>	

Тропичен климатичен пояс

Климатограма на Кайро

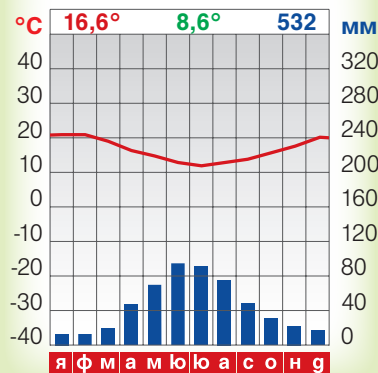
Обхваща земите около Северната и Южната тропична окръжност. Включва районите на Сахара, Калahari и Намиб. Наричат го пояса на пустинния или пасатния климат. В северните тропични райони през деня пясъкът и скалите се нагряват до 70°C, а температурата на въздуха често е над 40°C. Поради липсата на облачност през нощта земната повърхност и въздухът бързо се охлаждат. Денонощните температурни амплитуди са големи. Валежите са силно ограничени.

В Южна Африка тропичният климат заема по-малка площ. В източната част под влияние на югоизточните пасати и топлото Мозамбикско течение климатът е горещ и влажен. В централните части, където е разположена пустинята Калahari, той е сух и горещ. По западното крайбрежие под влияние на студеното Бенгелско течение климатът е по-хладен и сух.

Субтропичен климатичен пояс

Климатограма на Кейптаун

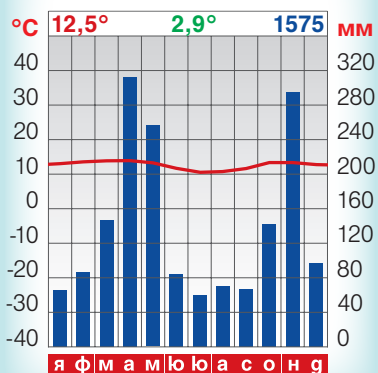
Заема тесни ивици по крайбрежията в най-северната и най-южната част на континента. В резултат на сезонната смяна на тропичните и умерените въздушни маси лятото е горещо и сухо, а зимата – мека и влажна. Температурните колебания през сезоните са по-забележими. Летните температури са около 27 – 28°C, а зимните – до 10 – 12°C. Средногодишните температури са над 15°C. Преобладават западните ветрове, които са по-силни през зимата.

2. Планинска област

Планинска област

Климатограма на Нджабини

Обхваща високопланинските и платовидните части от континента. Лесно се забелязват значителни климатични изменения на малко пространство. Планинският тип климат е зависим преди всичко от надморската височина и изложението на склоновете. Дори в района на Екватора на височина 5500 м се образуват постоянни снегове и ледници. Планинските склонове, които са по посока на влажните въздушни маси, се отличават с повече валежи, а срещуположените склонове – с по-малко.

🎯 Да отворите крана и да отпиете вода, е естествено действие за вашето ежедневие, но за голяма част от африканците това е непознат лукс. Днес Африка е изправена пред различни предизвикателства, но едно от най-сериозните е недостигът на вода в някои части на континента и изобилието ѝ в други. Кои са причините? Повечето от тях имат своето географско обяснение.

1. Обща характеристика на водите на Африка

Африка се възприема най-често като символ на суша и недостиг на води. В действителност тя има **голямо водно богатство, но разпределено неравномерно.**

Континентът има две области, в които водите се оттичат към граничните океани. Те се наричат **отточни области (фиг. 1)**. Две трети от водите на Африка се вливат в Атлантическия и Индийския океан. Останалата част от континента е **безотточна област**. Там няма повърхностни води или реките и езерата нямат връзка със Световния океан. В Африка се намира най-обширната безотточна област в света.

Главният вододел минава в източната част на континента. Това определя по-голямата дължина на реките, които текат на запад към Атлантическия океан.

В екваториалния и субекваториалните климатични пояси речната мрежа е най-гъста. В пустините реките са малко и често пресъхват, но в тях има големи запаси на **подземни води.**

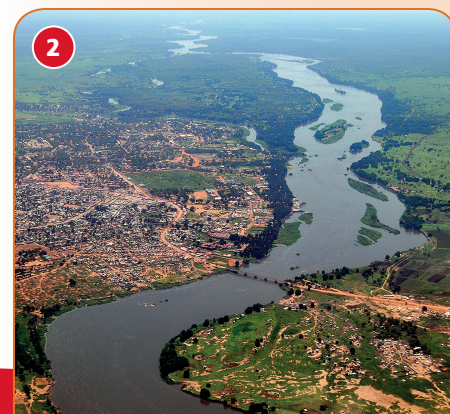
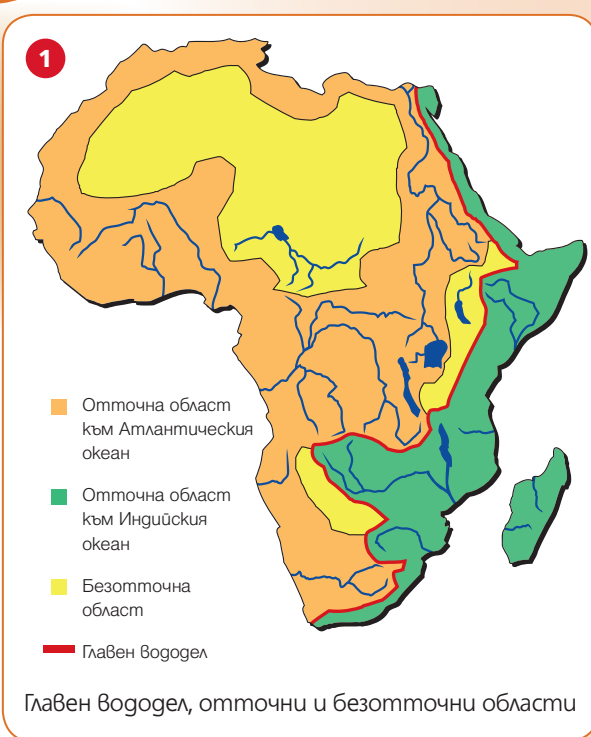
В Африка има много и големи езера.

ПРИПОМНЕТЕ СИ ПРАВИЛОТО ЗА ОПИСАНИЕ НА РЕКА НА С. 8.

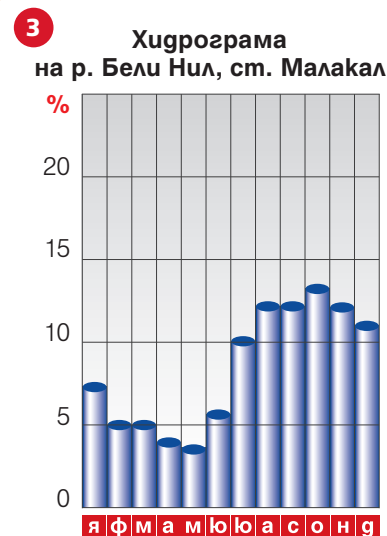
2. Реки

Големите реки в Африка пренасят вода от по-влажните към по-сухите райони. Така те намаляват климатичните контрасти в континента. Най-големите реки в Африка са Нил, Конго, Нигер и Замбези.

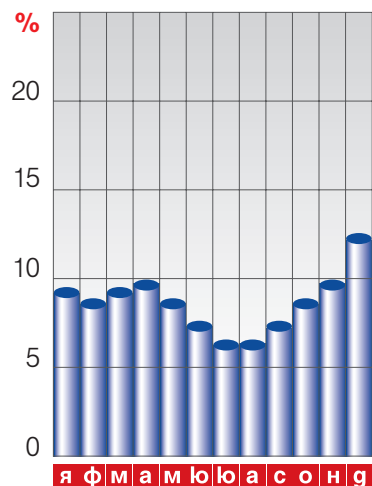
Река Нил (6671 км) е най-дългата река на Земята (фиг. 2). Извирва от Източноафриканска планинска земя, тече на север, пресича Сахара, където губи голяма част от водите си, и се влива в Средиземно море чрез обширна делта. **Делтата** е речно устие, в което реката се разделя на ръкави, преди да се влее в морето. По своя дълъг път Нил приема много притоци в горното и средното си течение, но не и в долното течение. Пълноводието на реката настъпва през лятото и есента (фиг. 3). Тогава тя отлага плодороден нанос на двата си бряга. Водите на Нил се използват още от древността – за напояване, водоснабдяване и транспорт, а плодородната тиня – за земеделие. Неслучайно по крайбрежията ѝ възниква и се развива Древен Египет.

Долното течение на река Нил

4. Хидрограма на р. Конго, ст. Киншаса

Река Конго (4700 км) е втора по дължина, но е най-пълноводната и с най-голям водосборен басейн в Африка. Тя извира от Източноафриканска планинска земя и тече на запад през Заирската котловина, като по пътя си пресича два пъти Екватора. Влива се чрез широк естуар в Атлантическия океан. **Естуарът** е речно устие с форма на фуния. Конго влива толкова много вода в океана, че се забелязва сред солената океанска вода на 75 км от устието. Под влияние на екваториалните дъждове реката е постоянно пълноводна (**фиг. 4**). Поради многото прагове и водопади тя е плавателна само в отделни участъци.

Третата по дължина африканска река е **Низер** (**фиг. 5**). Извира от планини в Западна Африка. Реката описва широка дъга през областта Судан и се влива чрез делта в Гвинейския залив. Поради субекваториалния климат има периоди на пълноводие и маловодие. Водите ѝ се използват за напояване, а в отделни участъци – за корабоплаване.

Река Замбези е най-дългата река в отточната област на Индийския океан. Извира от плато във вътрешността на Южна Африка и тече на изток през обширна равнина и редица плата, в които образува много водопади. Най-величественият сред тях е водопадът Виктория (**фиг. 6**). Реката се влива в Индийския океан чрез обширна делта. Пълноводието ѝ настъпва през дъждовното лято, а маловодието – през сухата зима. На Замбези са построени големи язовири. Водите ѝ се използват за производство на електроенергия, за напояване, а в отделни участъци – за корабоплаване.

5

Река Низер

6

Водите на Виктория пагат от 107 м височина. Местното име на водопادا означава „гърмящ дим“.

3. Езера

В Африка има много езера, като повечето от тях се намират в източната част на континента. Най-голямо е езерото **Виктория**. То е трето по площ в света. Чрез река Нил то се оттича към Средиземно море. Най-дълбокото езеро в континента и второ по дълбочина на планетата е **Танганика** (1470 м). То е разположено в Големия африкански разлом. Езерото **Чад** се намира в една от котловините на областта Судан. То е част от безотточната област на Африка. Езерото е плитко и в зависимост от валежите мени границите си.

?

4. Използване и опазване на водите

Хората в Африка живеят между недостига и изобилието на вода. Около половината от водата е събрана върху 18% от територията на континента. В останалата част липсата ѝ е причина за глада и бедността на населението. Този проблем изисква от хората в Африка да полагат усилия за опазване на водите и за тяхното пълноценно използване.

Реките и езерата са важно условие за развитие на земеделието, водния транспорт, риболова, производството на електроенергия и туризма.

1. **Кои са главните особености на водите в Африка?**
2. **Защо пълноводието на река Нил се различава от пълноводието на река Конго?**
3. **В България един човек консумира около 160 литра вода на ден за питейни и битови нужди. За същите потребности в страните от Северна Африка един човек изразходва 10 литра вода дневно. Как бихте обяснили причините за различията?**

35. Природни зони

🎯 Богатството на растителните и животинските видове в Африка е „затворено“ в границите на няколко природни зони. За всяка може да се разкажат вълнуващи географски истории – толкова различни, че изглеждат като измислени. Но всъщност са съвсем истински. Спектакълът на природата предлага невероятни сцени по дългия път от мрачните, но кипящи от живот екваториални гори през безмълвните пустини до крайбрежията, в които човекът най-видимо е променил пейзажа.

1. Природни зони и планинска природна област

Природните зони в Африка са симетрично разположени от двете страни на Екватора. Обширните заравнени пространства и климатичната погълба определят типовете почви и растителността, а те от своя страна – външния облик на зоните. Във високите планини природните пейзажи закономерно се изменят от подножието към върховете.

1. Подредете географските понятия според правилото за описание на природна зона: тера роса, зимно пълноводие, субтропичен климат, макак, корков дъб, Средиземноморско крайбрежие. За коя природна зона се отнасят?
2. Какъв маршрут трябва да изберете – по паралел или по меридиан, ако искате да разгледате възможно най-много от природните зони в Африка?
3. Потърсете в сайта YouTube и научете повече за природата в африканската савана от филма „African Savanna by Pim Niesten“.

Природна зона	Характеристика	Представители на растителния и животинския свят
Зона на влажните екваториални гори	Заема около 8% от площта на континента. Обхваща Заирската котловина и част от Гвинейското крайбрежие. Климатът е екваториален. Реките са пълноводни през цялата година. Заради горещия и влажен климат и плодородните латеритни почви зоната е покрита с гъста многоетажна и труднопроходима вечнозелена гора. Срещат се махагоново дърво, маслена палма, фикуси, папрати, орхидеи, преплетени от увивни растения, наречени лиани. Екваториалната гора е убежище за различни видове насекоми, змии, човекоподобни маймуни. Около водните басейни се срещат крокодили и хипопотами. Площта на екваториалната гора намалява поради дърводобива, разширяването на обработваемите земи и строежа на пътища. Създадени са защитени територии за опазване на природното богатство. Тази природна зона е слабо населена.	 Горила Хипопотам

<p>Зона на саваните</p>	<p>Заема около 40% от площта на континента на север, изток и юг от екваториалните гори. Климатът е субекваториален, поради което сезонните промени на растителността са очевидни. Решаващо значение за нейния вид има намаляването на валежите. През влажния сезон реките често причиняват наводнения. Почвите са червенокафяви. Сред преобладаващата тревиста растителност се извисяват единични дървета, като чадъровидна акация и баобаб. Повечето животни са тревопасни: слон, двурог носорог, жираф, зебра, антилопа. От хищниците се срещат лъв, леопард, хиена. Там живее най-еграта нелетяща птица на Земята – цраусът. Условието за живот в саваната са благоприятни. Голяма част от земите са обработваеми. В тази природна зона са едни от най-прочутите резервати в света.</p>	 <p>Чадъровидна акация</p> <p>Лъв</p> <p>Жираф</p>
<p>Зона на тропичните пустини</p>	<p>Обхваща териториите около двете тропични окръжности – пустините Сахара, Калахари и Намиб. Климатът е тропичен, с големи денонощни температурни амплитуди и минимални количества валежи. Почвите са сивопепеляви, слабо плодородни. Растенията са с дълбоки корени, а листата им са малки и твърди, някои променени в бодли. Около изворите и кладенците се оформят „зелени острови“ с по-разнообразна растителност, наречени оазиси. В тях расте финикова палма. Животинският свят е беден. Пустините се обитават от едногърба камила, лисица фенек, скорпион и различни змии. Поради неблагоприятните условия за живот зоната е слабо населена, постоянно население има само в оазисите.</p>	 <p>Камила</p> <p>Финикова палма</p>
<p>Зона на твърдолистните вечнозелени гори и храсти</p>	<p>Заема крайбрежните северозападни и югозападни части на континента. Климатът е субтропичен – с мека и влажна зима, сухо и горещо лято. Реките са пълноводни през зимата. Почвите са плодородни, червеникави на цвят, наречени тера роса. Върху тях растат вечнозелени гори и храсти: корков дъб, атласки кедър, кипарис. Животинският свят е сравнително беден. Срещат се чакал, хиена, безопасната маймуна макак. Поради благоприятните условия зоната е гъсто населена и природата е силно променена.</p>	 <p>Атласки кедър</p> <p>Макак</p>

2. Планинска област

<p>Планинска област</p>	<p>Областта обхваща най-високите планини в Африка. С увеличаване на надморската височина климатът, почвите, растителният и животинският свят се изменят. Например в подножието на Килиманджаро са разположени влажните екваториални гори, над тях са саваните, по-нагоре са високотропичните храсти и треви, а най-отгоре – снеговете и ледниците. Стопански усвоени са само подножието на планините.</p>	
--------------------------------	---	---

Население и политическа карта на Африка

По брой на населението Африка е на второ място сред останалите континенти, а по бързината, с която нараства – на първо. Населението е основен фактор за развитие на стопанството в континента. Отличава се с пъстър езиков и религиозен състав. Африка е континентът с най-много държави – 54, от които 7 колонии.

Колко хора живеят в Африка?

Населението на Африка надхвърля 1,1 млрд. д. (15% от населението на света). За периода 1980 – 2010 г. то се е удвоило. Причината за това е високата раждаемост. Резултат от нея е големият дял на младото население. Учените предвиждат, че през 2050 г. в Африка ще живеят 25% от населението на Земята (над 2 млрд. д.).

Как е разпределено населението в континента?

То е разпределено неравномерно

1. Причина за това са природните и стопанските условия, историческото минало на континента, преселването, степента на обществено развитие (конфликти, междуплеменни войни). Средната гъстота на населението е 37 д./кв. км и е под средната за света.

Какъв е съставът на населението в Африка?

Африка е родина на човешкия род. Първите хора на Земята са се появили в Източна Африка. По-късно са се разселили и в другите континенти.

Местното (коренното) население принадлежи към негроидната раса. То обитава териториите на юг от Сахара до най-южните му части. В екваториалните гори на Африка живеят най-ниските хора на Земята – пигмеите, а в Южен Судан – едни от най-високите – племето *динка*. Областта Судан е населена със суданци. Пустините Калахари и Намиб се обитават от *бушмените* и *хотентотите*, чиито брой е намалял. Едно от най-известните племена са *масаите* от Кения и Танзания (Източна Африка). Най-многобройно е племето *банту*, в централните и южни части на континента.

Северна Африка е обитавана от *берберите* и *туарегите*, номадски племена, които принадлежат към европейдната раса.

Най-ранното *преселено население* са *арабите*, представители на европейдната раса. През VII – VIII век те се заселили в северните части на Африка и създали свои държави.

През XVIII и XIX век в Африка се заселват много *европейци* (французи, англичани, испанци, португалци), които завладяват местното население и използват природните богатства. Народите изпадат в колониална зависимост – невъзможност да се развият самостоятелно.

Политическа карта

Пигмеите са най-ниските хора на Земята. Ръстът им е от 120 до 150 см.

Масаи

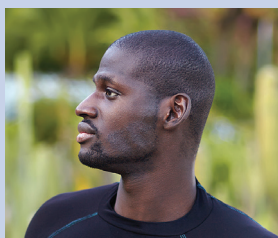
Бушмен

Малгашка

Арабин

Суданец

Населението в Африка има пъстър езиков и религиозен състав. Говорят се различни езици – около 3000. Днес официални езици са френски, английски, испански, португалски. Най-разпространени религии са ислямът (Северна, Централна, Западна Африка) и християнството (предимно в Южна Африка). Широко разпространени са и местните вярвания.

Какви са проблемите на африканското население?

Африка е континент на остри и нерешени проблеми. Населението в повечето страни живее бедно. За да оцелеят, хората се борят непрекъснато с недохранването и глада, с болестите и епидемиите, с недостига на питейна вода. Средната продължителност на живота в много страни е малка – 37 – 45 години. Голяма заплаха за населението е широко разпространеният СПИН. Особено засегнати са страните на юг от Сахара. Около 25% от възрастните в Зимбабве и Мозамбик и около 40% в Ботсуана са носители на вируса на СПИН. Равнището на здравеопазването и образованието е ниско. Причините са слабо развитото стопанство, честите и продължителни суши, военните конфликти. Те отнемат живота на милиони хора и формират големи потоци от бежанци към Европа.

Повечето хора в Африка живеят в малки села. Къщите им обикновено са направени от глина и са покрити със слама. Но има и големи градове: Кайро, Александрия, Лагос, Кейптаун, в които са построени модерни жилищни квартали.

Решаването на проблемите изисква бързо развитие на стопанството на страните. Трябва да се преодолеят големите различия в образованието, доходите и условията на живот между тъмнокожите и белите. Необходимо е да се подобри здравеопазването, да се ликвидира неграмотността, да се разяснят рисковете от СПИН и начините за предпазване.

Какъв е приносът на Африка в световната култура?

Африка е част от Стария свят, континент с древна култура. Доказателство за това са древноегипетската цивилизация, съществуващите в далечното минало могъщи държави (Етиопия, Мали, Гана), развитите занаяти и изкуства. Африканските народи са създали бързи и ритмични танци, песни и художествени занаяти.

Политическа карта

По какво се различават държавите в Африка?

Държавите в Африка се различават по площ, брой на населението, форма на държавно управление и икономическо развитие. По площ най-голямата страна на континента е Алжир – 2,4 млн. кв. км. С най-голям брой население е Нигерия – 182 млн. д. По форма на държавно управление повечето африкански държави са републики. Монархии са Мароко, Лесото и Суазиленд. В Африка има територии, които се управляват от друга държава и не са международно признати – *колонии*. В началото на XXI век в много страни на континента избухват военни конфликти: в Египет и Либия – за промяна на управлението; в Нигерия, Чад и Судан – на религиозна основа.

Как се е формирала политическата карта на континента?

Формирането на политическата карта на Африка е сложен и продължителен процес. В периода XVII – XIX век от континента насилствено са изселени милиони хора. Те са превърнати в роби в големите плантации на Южна и Северна Америка **7**. В края на XIX век, седем европейски държави колонизират Африка. Към средата на XX век в резултат на националноосвободителните войни независимост придобиват почти всички държави. Последни получават независимост Еритрея (1993 г.) и Южен Судан (2011 г.).

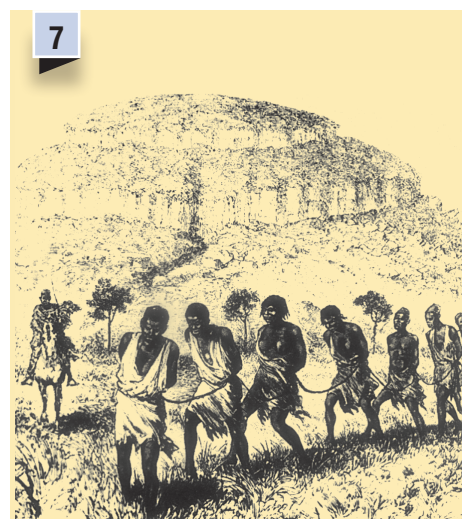
Главни черти на съвременната политическа карта на Африка

Съвременната политическа карта на Африка се характеризира със следното:

- Разширяване и задълбочаване на връзките между групи страни и създаване на обединения (съюзи) – Африкански съюз, МАГРЕБ;
- Членуване на африканските страни в световните организации и съюзи – ООН, Световна здравна организация, FIFA и др.
- Продължаване на военните конфликти и религиозните войни в много страни на континента: Нигерия, Судан, Чад, Етиопия, Република Конго;
- Образуване на нови държави (Южен Судан).

Политическа карта на Африка

Проучете и опишете живота на африканските роби в Северна Америка. Ако сте чели романа на Х. Б. Стоу „Чичо Томовата колиба“, споделете впечатлението си.

ЗАПОМНЕТЕ

Хората, които живеят в Африка и водят организиран живот, са нейното население. То е разпределено неравномерно и нараства бързо. Местното население е от негроидната раса, а преселеното – от европеидната. Заради колониалното робство Африка е изостанала в своето развитие. Животът на хората е труден. Те имат много проблеми и част от тях мигрират към Европа. Разпадането на колониалните империи е причина за създаването на независими държави в Африка.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

1. ○ В каква последователност се характеризира населението на континент? Съставете правило.
2. ■ Дайте примери за контрасти сред населението на Африка.
3. ■ Кои са основните проблеми на населението? Кои са причините за тях? Как може да бъдат разрешени?
4. ■ Защо се променя политическата карта на Африка?

Независимо от големите природни богатства и многобройното население съвременна Африка е континентът с най-слаборазвита икономика в света.

Отглеждани в земеделието растения и животни

Какво е съвременното състояние на икономиката?

Въпреки че Африка е на второ място по площ и по брой на населението, в нея се произвеждат само 6% от стоките и услугите в света. Икономиката на континента носи едновременно безлезите на колониализма и на пазарното стопанство. Политическата нестабилност и военните конфликти задържат развитието ѝ. За повечето африкански страни е характерно ниско равнище на всички икономически дейности. Изключение правят икономиките на Република Южна Африка (РЮА), а в последните години – и на Нигерия. Слаборазвитата икономика на африканските държави предопределя голямата им зависимост от развитите страни. За да преодолее зависимостта си, те изграждат икономически обединения (Съюз за развитие на африканските страни, Организация за африканско единство и др.). Световните икономически организации подпомагат

развитието на африканските страни с различни средства.

Кои са факторите за развитие на икономиката?

Върху стопанството на континента оказват влияние всички фактори, които формират главните черти на икономиката на света и на останалите континенти 5 (вижте с. 123).

Кои са основните икономически отрасли?

Общата изостаналост на повечето африкански държави е причина в тях да се развиват предимно земеделието, добивът и износет на полезни изкопаеми.

Земеделието 1 е силно зависимо от природните условия, слабо механизирано 2 и нископродуктивно. Резултат от това са използването на много човешки труд и бавното увеличаване на продукцията му. Основните причини за състоянието му са недостигът на парични средства в повечето страни, бавното и недостатъчно внедряване на постиженията на науката и техниката, ниското образование и квалификация на заетите. Отглеждането на растения (*растениевъдство*) е основна земеделска дейност. Природните условия и традициите в отделните страни определят вида на отглежданите растения. В страните със субтропичен климат това са зеленчуците, цитрусите, лозата, маслините; в страните с тропичен и субекваториален климат – какаото, кафето, фъстъците, памукът, кокосовата палма, бананите, захарната тръстика, а в екваториалните страни – каучуковото дърво, маслената

В много държави земята се обработва примитивно.

палма. Пшеницата, царевичата, соргото (житно растение, което се използва за изхранване на животни) се засяват повсеместно, а финиковата палма – само в оазисите. Типично за земеделието на африканските страни е отглеждането на една култура – тази, която се изнася. Например за Египет това е памукът, за Етиопия – кафето, за Гана – какаото.

Животновъдството е пасищно и нископродуктивно **6**. Развито е в саваните и планинската област. В тях се отглеждат говеда, овце и кози. С традиции е отглеждането на камили, коне и птици. Често явление в Африка е измирането на хиляди животни. Модерни животновъдни ферми има в РЮА и отчасти в средиземноморските страни.

Добивът на полезни изкопаеми и дървесина е водеща икономическа дейност за страните, които имат големи запаси. Африка е на първо място в света по добив на злато, диаманти, фосфорити, уранова руда и на едно от първите – по добив на платина и медна руда **4**. Поради състоянието на икономиката в много страни дори богати находища не се разработват.

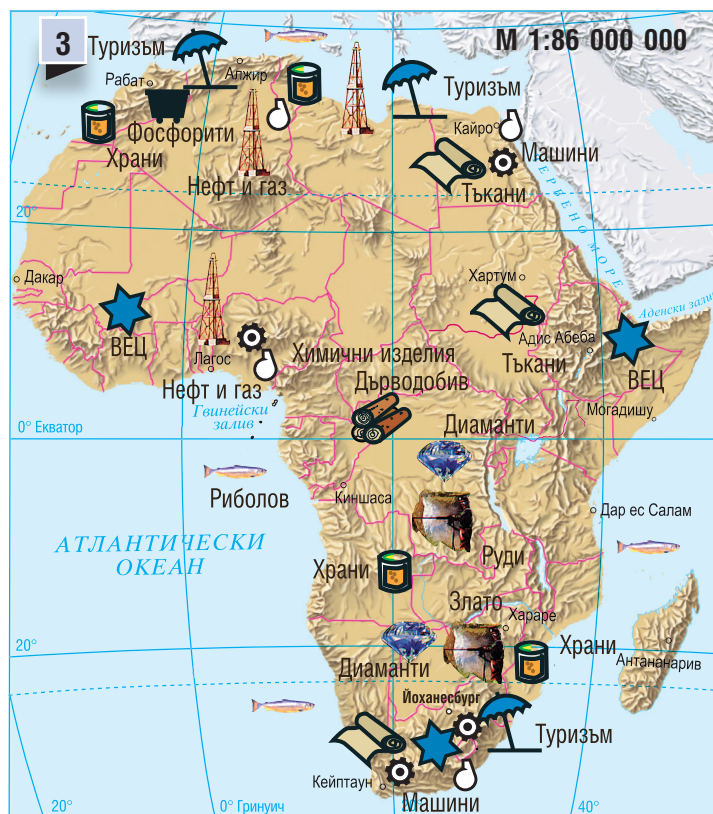
В *обработващите икономически дейности* се преработват главно земеделски продукти. От тях се произвеждат храни, тъкани, кожи, изделия за бита.

Транспортът в повечето страни е слабо развит. Пътища са изградени между големите градове и от центровете за добив на полезни изкопаеми до пристанищата. В Африка няма пътища, които да пресичат целия континент. Железопътният транспорт е развит в Северна Африка и РЮА, тръбопроводният в средиземноморските страни и Нигерия, морският – в РЮА, Либия, Египет и Либерия.

Туризмът е един от бързо развиващите се отрасли на континента **7**. Предпоставка за това са красивата природа, историческите паметници и самобитната култура, уникалният животински свят, националните паркове и ловни резервати. Страни с развит туризъм са Египет, Мароко, Тунис, Кения, Танзания, РЮА.

Търговски връзки. Най-оживена е търговията с бившите колониални владетелки. Изнасят се полезните изкопаеми, земеделски продукти, дървесина, риба, а се внасят машини, електронни изделия, торове и препарати за земеделието и др.

Стопанството на Африка е силно зависимо от неблагоприятните природни явления. Продължителните суши, големите наводнения, пожарите влияят катастрофално върху земеделието, причиняват глад сред населението и нарастване на бедността и смъртността.

Произвеждани промишлени изделия, туризъм

4
Поглед от въздуха на мина за добив на диаманти

5

Фактори

Как влияят върху икономиката?

Географско положение

Определя Африка като най-горещия континент на Земята, което влияе върху развитието на земеделието и туризма. Близостта до оживени морски пътища в Атлантическия и Индийския океан е фактор за развитие на морския транспорт, на вноса и износа на стоки. По-добре развити са държавите с излаз на море.

Природни фактори

Имат силно влияние върху развитието на икономиката. Определят вида на отглежданите растения и животни. Създават условия за развитие на туризма, строителството на пътища и селища, за добиване на полезни изкопаеми.

Население

Неграмотността и ниското образование и квалификация на заетите в много африкански държави затрудняват развитието на икономиката.

Историческо минало

Колонизирането на континента е оказало отрицателно влияние върху икономическото му развитие. Колонизаторите са използвали природни богатства и труда на африканците за стопанското развитие на своите страни. В същото време са построили заводи, пътища, модерни градове, здравни и културни центрове, университети, внедрили са научни и технически постижения, с което са съдействали за развитието на някои страни.

Икономическата политика на държавите

Държавата създава и приема закони за развитие на националното стопанство, привлича инвестиции (парични средства) от развитите страни, грижи се за повишаване на квалификацията на заетите, разработва програми за преодоляване на бедността.

Екологичен

Добиването и преработването на полезните изкопаеми замърсяват въздуха и водите, унищожават почви, растения и животни. Изсичането на горите и храсите на юг от Сахара увеличава площта ѝ.

6

Пасищно отглеждане на говеда

7

Модерен курорт в Египет

ЗАПОМНЕТЕ

Съвременна Африка е континентът с най-слаборазвита икономика въпреки наличието на големи природни богатства. Водещи икономически дейности са земеделието, добивът и износът на полезни изкопаеми, преработката на земеделски продукти. Туризмът и икономическите връзки се развиват по-бързо от останалите икономически дейности.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

1. ■ Разкрийте и обяснете връзката между съвременното състояние на икономиката на Африка и факторите, които го определят.
2. ■ Опишете основните икономически дейности в Африка. Обяснете разположението им по фиг. 1 и фиг. 3.
3. ○ Формулирайте типичните проблеми в икономиката на Африка.
4. ○ Поканени сте да участвате в експедиция в Танзания и Кения. Имате право да предложите обекти, които бихте искали да посетите. Ползвайте интернет и (или) допълнителна литература и направете предложение. Обосновете го.

Страни в Африка: Египет, Република Южна Африка (РЮА)

Страните в Африка се различават по местоположение, природни условия, състав и разпределение на населението и икономическо развитие. В зависимост от това те се групират в три големи региона: страни в Северна, в Централна и в Южна Африка.

Как се прави географска характеристика на страна?

1. Определят се географското положение и границите ѝ.
2. Описва се природата и се оценяват богатствата ѝ.
3. Характеризира се населението – разпределение, състав, проблеми.
4. Описват се основните икономически дейности (по групи) и тяхното териториално разпределение.
5. Посочват се столицата и по-големи градове.

Типичен представител на страните в Северна Африка е Египет – страна с богато минало и огромно културно наследство. Най-развитата икономическа страна в континента е Република Южна Африка.

Египет е една от най-древните държави на континента и в света.

Разположена е в Североизточна Африка и полуостров Синай в Азия **1**. На територията му се намира Суецкият канал **2**.

Над 95% от територията на Египет попадат в Сахара. Релефът е платовиден. Климатът е субтропичен по крайбрежието на Средиземно море и тропичен в Сахара. Единственият непресъхващ воден източник е р. Нил. Периодичните суши, честите земетресения, пясъчните бури затрудняват живота и дейността на хората. Египет има запаси на златни, железни и уранови руди, нефт и природен газ и фосфорити. Страната опазва природата си, като изгражда национални паркове.

По брой на населението Египет се нарежда на второ място в Африка след Нигерия. Населена е само 6% от територията на страната. Основната част от жителите са араби (97%). По-голямата част от тях изповядват исляма. Християните са 10% от населението. Голяма част от населението на Египет живее бедно. Причина за това са слаборазвитата икономика и политическата нестабилност. Египет е република.

Водещи икономически дейности са добивните. Земеделието е развито по долината на р. Нил и по морските крайбрежия. Египет е световен производител на дълговлакнест памук. Отглеждат се още пшеница, царевича, ориз, зеленчуци и плодове. Силно развити са добивът и износът на полезни изкопаеми и по-слабо – тяхната преработка. Основни стопански дейности са и нефтопреработването, производството на минерални торове, цимент, метали, памучни тъкани. Транспортът, с изключение на морския, е слаборазвит. Туризмът е водеща икономическа дейност. Природните забележителности и паметниците на древната култура привличат всяка година милиони туристи. Египет опазва културното си богатство.

Столица на Египет и най-многолюдният град в Африка е Кайро **4**. През 2015 г. започва изграждането на нова столица на брега на Суецкия канал, източно от Кайро. Западно от Кайро е древният град Александрия.

Република Южна Африка е разположена в най-южната част на континента и има излаз на Атлантическия и на Индийския океан **5**. Природата на РЮА е изключително разнообразна. Отличава се с

Определете с кои страни и водни басейни граничи Египет

Запомнете: географското положение на Египет влияе върху неговата природа, върху стопанското и културното му развитие, улеснява връзките на страната с други морски страни. Крайбрежията са най-заселените и икономически развити територии.

Кайро с река Нил

3

Назовете и покажете водните басейни и държавите, с които граничи РЮА. Запомнете: Местоположението ѝ влияе върху нейната природа и улеснява връзките ѝ с държавите от всички континенти.

4

Претория

големи контрасти. В нея може да се видят различни по височина планини, потънали в зеленина джунгли, савани и пустинни райони, безкрайни пясъчни плажове. Преобладава планинският релеф. В северните части климатът е тропичен, а на юг – субтропичен. Най-голямата река е Оранжева. Открити са находища на злато, платина, диаманти, въглища, манганова руда. За опазването на природата хората са създали национални паркове („Калахари-Гемсбок“, „Крюгер“ и др.). Природните богатства на РЮА са условие за развитие на добивните и обработващите икономически дейности, на транспорта и туризма.

По брой на населението РЮА е на четвърто място в континента. Най-голям е дялът на хората от негроидната раса. Европейците са само 12%. Увеличава се броят на хората със смесен произход. Преобладава градското население, на първо място – в Африка. Векове наред тъмнокожото население в страната е било лишено от основни човешки права и свободи (на труд, на образование, на свободно придвижване и др.). В края на ХХ век тази несправедливост е премахната. Днес хората в страната имат равни права независимо от различията между тях (расови, културни, битови и религиозни). РЮА обаче все още е страна на големи човешки контрасти – огромни богатства за едни хора и голяма бедност за други, висока раждаемост и висока смъртност на чернокожото население и ниска – на бялото, големи различия в тяхното образование, в местата, на които живеят – модерни градове с небостъргачи и бедняшки квартали.

Икономиката на РЮА е най-развитата на континента. Земеделието е механизирано и модерно. Отглеждат се пшеница, царевица, захарна тръстика, цитруси, зеленчуци и лозя. Добивната промишленост е силно развита. РЮА е на първо място в света по добив на злато, платина, хромов и манганова руда. Заема водещо място в световния добив на диаманти, въглища, уранова руда. Добре развито е производството на електроенергия, метали, машини (кораби, самолети, автомобили, електронни изделия), хранителни стоки. Развита е риболовът. РЮА поддържа оживени икономически връзки с развитите държави в света и с много африкански страни. Това става чрез добре развития транспорт. Туризмът е силно развит. Природните забележителности, богатият животински свят, националните паркове привличат много туристи от цял свят.

Столица на РЮА е **Претория** 4, а най-голям град и главно пристанище е Кейптаун. Развита промишлен, културен и туристически център е Йоханесбург.

ЗАПОМНЕТЕ

Страните в Африка се групират по различни признаци. Между тях има големи различия – икономически, културни, битови. Те разполагат с природно и културно богатство. Населението им е изправено пред сериозни проблеми (бедност, недохранване, болести, епидемии, неграмотност и др.). Икономиката на Египет е по-слаборазвита. Основни стопански дейности са добивът и износът на полезни изкопаеми, земеделието и туризмът. РЮА е икономически най-развитата държава в континента. В нея освен добивна промишленост добре развити са обработващата, транспортът, търговията и туризмът.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

1. ■ Ползвайте текста в учебника и картата на Африка в атласа. Попълнете таблица 1 в учебната тетрадка. Сравнете Египет и РЮА по написаното в колони 2, 3 и 5. Направете изводи и ги запишете в тетрадката.
2. ○ Вие работите в туристическа фирма в Кайро. Туристи имат желание да се запознаят с древната история на страната. Какъв маршрут ще им предложите?

Антарктида – леденият континент

Антарктида е най-южната суша на Земята. Открита е най-късно. Затова често я наричат „седмият континент“. Покрита е с огромен континентален ледник. Това предопределя суровата ѝ природа и липсата на постоянно население. Континентът е най-студената, най-ветровитата, най-сухата и най-обширната територия на Земята, лишена почти напълно от растителност.

Къде е разположена Антарктида?

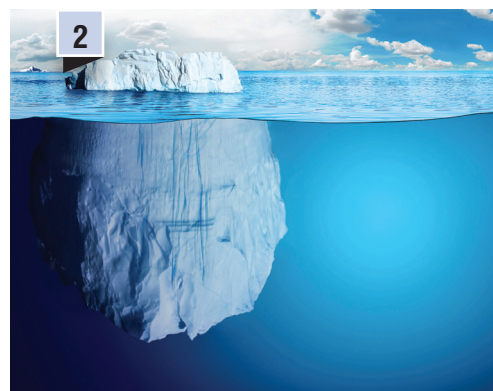
Спрямо Екватора континентът е разположен изцяло в Южното полукълбо – около Южния полюс. Бреговете му се мият от най-южните части на Атлантическия, Тихия и Индийския океан. Антарктида, прилежащите към нея острови и южните части на трите океана формират Южната полярна област на Земята, наречена Антарктика ❶. Най-близо до Антарктика е Южна Америка – на около 1000 км. Ивицата вода, която свързва Южна Америка (н. Хорн на остров Огнена земя) с най-северната точка на Антарктическият полуостров, е *протокът Дрейк*. Той е най-големият проток на Земята. Свързва Атлантическия с Тихия океан.

Географското положение на Антарктида обуславя суровите ѝ климатични условия. То е причина за по-късното откриване на континента.

Какви са големината и границите на Антарктида?

Площта на континента заедно с островите, които се отнасят към него, е 14,2 млн. кв. км. (вижте с. 33). През зимата, когато океанските води замръзват, територията се увеличава два пъти.

Бреговете са високи, стръмни и труднодостъпни. **Бреговата линия** е слабо разчленена. Най-големият полуостров на континента е Антарктическият – дълъг и тесен, заобиколен от водите на Тихия и Атлантическия океан ❶. Дълбоко врязани в континента са Море Уедъл (към Атлантическия океан) и Море Рос (към Тихия океан). Моретата нарушават овалната форма на континента. Когато континенталните ледници достигнат брега, от тях се откъсват големи и малки късове – *айсберги* ❷. Те се движат свободно в Световния океан. Дължината им може да достигне 200 км. Основната част от айсберга е под водата – 9/10 от нея. Често създават опасност за корабоплаването.

Образуване на айсберги

Когато континенталните ледници достигнат океана, наклонът на повърхността, по която се плъзгат, се променя и те се напукват. Вълненията на водите съдействат за задълбочаване на пукнатините. Накрая ледниците се разцепват и се отделят ледени блокове.

3

Руал Амундсен (1872 – 1928)

Покорява Южния полюс заедно с четирима изследователи на 14.12.1911 г., един месец преди англичанина Робърт Скот. Загива по време на спасителна акция в Арктика.

4

Фадей Белиншаузен (1779 – 1852)

През 1819 – 1820 г. ръководи антарктическа експедиция до Южната полярна област. На 28.01.1820 г. достига бреговете на неизвестния континент. Това е официалната дата на откриването на континента, въпреки че никой от мореплавателите не слеза на сушата.

Кои са откривателите и изследователите на Антарктида?

През XV век на картите на света вече е нанесен Южният полюс. През XVIII век към Южната полярна област се насочва английският мореплавател Джеймс Кук, но не я открива.

В началото на 1820 г. руските мореплаватели Михаил Лазарев и Фадей Белиншаузен достигат до крайбрежните острови и откриват континента Антарктида ⁴. Те съставят карти на новооткритите земи, изследват климата и океанските течения, описват растения и животни. След откриването на Антарктида започва изследването ѝ. В началото XX век усилията на полярните експедиции са насочени към „покоряване“ на Южния полюс. Първ достига полюса норвежецът Руал Амундсен (14.12.1911 г.) ³. Интересът към Антарктида нараства в средата на XX в. Полярните експедиции насочват усилията си към изследване на произхода, уникалната природа и влиянието на ледената покривка на континента върху климата на планетата. От 1988 г. научни изследвания се извършват и от български експедиции.

Има ли държави в Антарктида?

Антарктида е с особен статут на управление. През 1959 г. дванадесет страни подписват договор, според който територията на континента може да се използва само за научни изследвания. Той влиза в сила през 1961 г. Според него Антарктида или части от нея не принадлежат на нито една държава в света. Следователно на континента няма създадени държави. Дейността на изследователските екипи се контролира от няколко международни организации. Една от тях е Съветът на 28-те страни, които имат изградени бази в континента. България е редовен член на Съвета, а базата ѝ е разположена на о. Ливингстън. Едно от основните задължения на страните членки на Антарктическият съвет е опазването на природата на континента.

Как се е образувал континентът?

Припомнете си от фиг. 1, с. 32 как се е образувал той.

Високата верига на Трансантарктическите планини разделя континента на две части – Източна и Западна.

Източната част е по-обширна, в нея попадат и централните части на континента. Тя е стабилна зона. Външните земни процеси са я понижили и заравнили. Възрастта на скалите, които я изграждат, растителните и животинските останки са сходни с тези в Африка, Южна Америка, п-в Индостан и Западна Австралия. Сходствата показват, че преди стотици милиони години изброените континенти са били свързани в обща суша.

Западната част е планинска, млада по възраст. Тя е активна зона с действащи вулкани.

Каква е природата на континента?

Природата на континента е сурова и красива.

Релефът на Антарктида има същите релефни форми като другите континенти. Той се отличава със следните черти:

➤ **Повсеместно заледаване.** Антарктида е покрита изцяло с огромен континентален ледник, който се движи от центъра към перифе-

рията ѝ. Под тежестта на ледника континентът е потънал.

➤ *Голяма средна надморска височина* – 2350 м (на първо място сред континентите). Тя се дължи на дебелината на ледената покривка. Без ледения щит, средната надморска височина на Антарктида е 450 м. Най-високата точка е Елсуърт, Винсън – 5140 м.

➤ *Силно разчленен релеф под ледената покривка*. Оформени са планини, равнини, долини, плата, депресии. В отделни части по крайбрежието няма ледници. Достъпни са през летния сезон.

➤ *Действащи и угаснали вулкани*. Разположени са по разломната линия между Западна и Източна Антарктида. Действащ вулкан е Еребус.

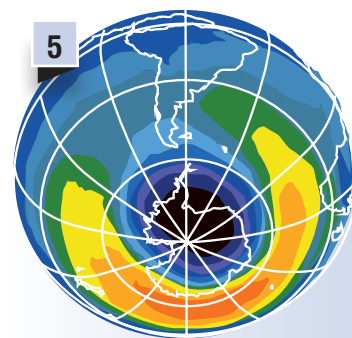
Полезните изкопаеми в Антарктида са разнообразни.

Открити са нефт и природен газ в континенталния шелф, големи находища на въглища, медна, желязна, манганова руда, цинк и злато. Повечето от тях са формирани, преди континентът да се „установи“ в полярната област. Преди милиони години той е бил „зелена“ земя, покрита с буйна растителност. С международен договор усвояването на полезните изкопаеми в Антарктида е забранено до 2048 г. Това е направено с цел съхраняване на нейната природа.

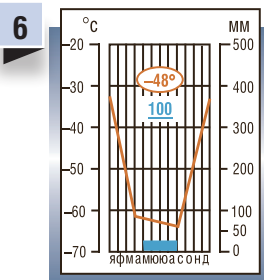
Климатът е полярен, с един сезон – сурова зима ⑥. *Температурите на въздуха* са отрицателни през цялата година. Най-ниската температура на континента и на Земята е измерена в Източна Антарктида – минус 91,2°C. *Ветровете* са постоянни и бурни, често ураганни. Причина за това е значителната разлика между температурите и атмосферното налягане над сушата и над водата.

Водното богатство на Антарктида е огромно. Тя е най-големият резервоар на сладка вода. В ледената ѝ обвивка се съдържат 90% от леда на планетата. Водните запаси на континента са постоянни. В Антарктида има реки и езера (над 300), тъй като ледът е изолатор и под него водата може да не замръзне. Реките текат по време на снеготопенето и се вливат в безоточни езера.

Суровата природа е оказала влияние на разнообразието на **организмовия свят**. Антарктида е континента с най-оскъдна растителност – само лишеи и мъхове, по крайбрежните скали, а във водите – някои водорасли. Най-характерни представители на птиците са пингвините, албатросите, буревестниците, чайките; от бозайниците делфините, китовите и тюлените. По-голямо е разнообразието на рибите. Опазването на природното богатство в Антарктида е дълг на всички страни в света.

Установено е, че в атмосферата над континента озоновият слой – защитен слой, който поглъща вредните за живите организми слънчеви лъчи, става по-тънък през полярната пролет (октомври – декември). Изтъняването на този слой е известно като „озонова дупка“. Тъй като климатът на Антарктида влияе върху цялата планета, озоновата дупка над нея застрашава живите организми на Земята от вредните слънчеви лъчи.

Опишете климата. Посочете факторите, които го формират.

ЗАПОМНЕТЕ

Географското положение на континента определя неговата природа. Суровите условия са причина Антарктида да е единственият континент без постоянно население и без държави. Релефът на континента е разнообразен, климатът – полярен, запасите на пресни води – огромни, растителността – оскъдна, животинският свят – уникален. Опознаването, изследването и опазването на природата му са резултат от продължителните усилия на учени от много страни, включително и от България.

ВЪПРОСИ И ЗАДАЧИ

1. □ Разкрийте особеностите на: а) географското положение на Антарктида; б) природата на континента по компоненти; в) управлението на континента.
2. ◆ Защо на Антарктида денят през полярното лято и нощта през полярната зима са с продължителност по 6 месеца?
3. ■ Каква е зависимостта между природните условия и организмовия свят на Антарктида?
4. ○ Проучете приноса на българските учени за изследването и опазването на Антарктида.